

Állampolgárok a magyarországi börtönökben

- A Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet hétköznapijai -

AKJ 748

„...semmi sem jelenthet olyan totális kényszert, degradálódást és alávetettséget, mint a börtön.”

(Nils Christie: Büntetésipar)

Röviden a kutatásról

„Ha igaz lenne az, hogy a személyes tapasztalatot leginkább a televíziós játékfilmek módosítják, illetve egészítik ki, akkor hazánk lakosságának árnyalt és teljes körű ismeretanyaggal kellene rendelkeznie a börtönéletről. A kéklő magyar esték ugyanis tele vannak pakolva amerikai filmekkel, azok meg börtönrácsokkal, előzetesekkel, smasszerokkal, kigyúrt vagy épp emberpondróra emlékeztető előítéletekkel, így aztán azt is hihetnénk, mindent tudunk erről a világról. Holott semmit...” – olvasható a Csillagbörtön világáról tudósító szociográfiában.¹

E tanulmányban, a magyarországi börtönökben élő elítéltek életéből villantok fel pillanatképeket. A kutatás kérdésfeltevései arra irányultak, hogy milyen lehet az a belső világ, amely a börtön falain kívülről alig ismerhető meg. A következő kérdéseket fogalmaztam meg először, amikor elhatároztam, hogy kvalitatív szociológiai módszerekkel próbálom meg megismerni és értelmezni az ottani viszonyokat.

- Milyen lehet belülről egy Büntetés-végrehajtási Intézet?
- Hogyan telnek az elítéltek napjai?
- Miként viselkednek velük az örök, illetve ők egymással?
- Milyen az orvosi ellátás, van-e tanulási vagy kulturálódási lehetőség?
- Van-e egyáltalán nevelő hatása a börtönnek?
- Min mennek keresztül a hozzátartozók?

Talán nincs is olyan ember - kortól, nemtől és származástól függetlenül - akiben életében legalább egyszer ne fogalmazódnának meg ezek a kérdések a börtönélettel kapcsolatban. Választ viszont hiába várnak, mert ez a zárt világ mindent elkövet, hogy belső életének törvényei és titkai rejtve maradjanak. A börtönök célja másfelől éppen az, hogy

¹ Arató László - Bátyi Zoltán (2001): *A csillag - börtönkönyv* -. Debrecen, Szukits. 5. oldal

emberek elzárásával, elkülönítésével mutassa meg, hogy az állam fegyelmez, büntet, vagyis megfelelően őrködik a társadalom élete felett.² A társadalomból való kizárás mechanizmusai így elsődlegesen arra irányulnak, hogy a börtönökben elkülönített embereket, ha átmenetileg is, de kizárják a társadalomból. A magyarországi jogszabály ezzel kapcsolatban így fogalmaz: „A szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulás után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmények elkövetésétől.”³

Néha-néha megjelenik meg egy-egy riportkönyv ezzel kapcsolatban, de ezek többnyire csak azokat a részleteket tartalmazzák, amelyek általában is érdekelhetik a közvéleményt. Az író vagy az újságíró, akinek nagy nehezen megengedik, hogy belátogasson, ráadásul csak azokba a részletekbe nyer betekintést, amit a bévék személyzete megmutat neki, ez pedig csak a "jéghegy csúcsa", és a börtönéletről, a fogvatartottak sorsáról általában egyoldalú pozitív képet mutat.⁴ Időről-időre publikálnak olyan köteteket is, amelyek egy-egy ismertebb bűnelkövető börtönbeli életét is mutatják meg, de ezek sem a bévék társadalmára fókuszálnak. A hétköznapi életben és a médiumokban szinte mindennap találkozunk olyan hírekkel⁵, amelyek látszólag a bűnözéssel és annak társadalmi következményeivel foglalkoznak, e híradások azonban legfeljebb részleteket, illetve részgazságokat mutatnak be.

A büntetés-végrehajtási intézetek egy hétköznapi ember számára zárt, titokzatos külön világot jelentenek. A börtönök belső világának megismeréséhez elengedhetetlenül fontos, hogy – amennyire lehetséges – elfogulatlanul szemléljük ezt a „világot”. Elengedhetetlen volna, hogy az egyének által kialakított vélemények ne a sztereotipizálások tömkelege során alakuljanak ki, a pontosan megfogalmazott és írásban rögzített jogszabályok olvasata útján, hanem azoknak a hétköznapi helyzeteknek a megismerésén keresztül, amelyeket az ember személyesen tapasztalhat meg ezen a területen.

² Michel Foucault (1990): *Felügyelet és büntetés, a börtön története*. Budapest, Gondolat. (A továbbiakban Foucault, 1990.)

³ A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló, többszörösen módosított 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (Bv. tvr.) 19. §. „A joghátrányra vonatkozó szövegrészt a Bv. tvr.-nek az 1993. évi XXXII. törvény 9. §-ával megállapított szövege úgy pontosította, hogy a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során kell a társadalomba való beilleszkedést és az újabb bűncselekmény elkövetésétől való tartózkodást elősegíteni.” Vókó György (2001): *A büntetés-végrehajtási jog magyarázata* Büntetés-végrehajtási jog kézikönyve. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 109. oldal; A szabadságvesztés végrehajtásának célja, feladata, teljesítésének biztosítékai, tartalma és tartama. (A továbbiakban: Vókó 2001.)

⁴ Többek között: Havas Henrik (2012): *Könyörtelenek - Életre ítélt gyilkosok*, Budapest, Libri Könyvkiadó; Bodor Ádám (2007): *A börtön szaga*, Budapest, Magvető Könyvkiadó Kft.; Báthory Róbert (2010): *Jobb, de nem jó a helyzet a hazai börtönökben*, <http://www.mr1-kossuth.hu/hirek/itthon/jobb-de-nem-jo-a-helyzet-a-bortonokban.html>

⁵ Például Ambrus Attiláról (a viszkis rablóról) megjelent tudósítások.

Természetesen e valóságoknak kívülállóként csak töredék részét ismerhetjük meg. Ha a börtönéletnél maradunk, akkor rá kell jöjjünk, hogy az avval kapcsolatos ismereteink igen gyérek és hiányosak. Igazából csak az képes valós, átfogó képet adni arról a világról, aki hosszú éveket töltött ott, és a saját bőrén tapasztalta az ottani mindennapok eseményeit. Kevés viszont az olyan ember, aki ehhez megfelelő íráskészséggel vagy publikációs lehetőséggel rendelkezik, akik pedig igen, azok vagy szégyellik és elhallgatják, hogy valaha is jártak ott, vagy egyszerűen csak felejtani szeretnének, és ezért, még ha csak írásban is, mégsem akarják átélni a múltat, és inkább nem foglalkoznak a dologgal. Azon kevés személyek pedig, akik érdekeltek e témában, minden erőfeszítésük ellenére sem képesek azt átadni, amit nem ők éltek meg. De valljuk meg őszintén: önszántából senki nem vágyik a rácsok mögé.

Kutatásom során, az előbbieken említett kérdésekre próbálok én is válaszokat kapni olyan emberektől, akik személyesen tapasztalják és megélik a színtisza valóságát, amely számunkra – kint lévőknek – talán örök rejtély marad. Nem titok, hogy a munka legérdekesebb és legizgalmasabb része egy bévé épület belülről való megtekintése, és azokkal az emberekkel való beszélgetés, akikre talán senki nem kíváncsi, és soha nem hallgatták meg őket.

Az élettörténeteket a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben fogva tartott nők és férfiak interjúvolásai alapján ismerhetjük meg, amelyeket 2011. április 12-14. között készítettem. Az interjúzáshoz szükséges alanyokat a nevelők választották ki a reprezentatív mintavételnek megfelelően. A fogvatartottakkal való beszélgetésekre egyenként került sor, amelyek időtartama 1 és 3 óra közé esett. A strukturált mélyinterjú készítésnek megfelelően: az interjú első része minden esetben egy élettörténeti nagyelbeszélés volt, ahol az interjúalany szabadon mesélhette el az életútját. Ezt követően a narratív utánakérdezés során az élettörténet bizonyos, a kutatás szempontjából fontosabb részleteit hosszabban és mélyrehatóbban beszéljük meg. Lehetőség nyílt arra, hogy a rabokkal őrizet nélkül tartózkodjunk a kulturteremben vagy egy kis kápolnának kialakított helyiségben. Az interjúk előtt kaptam egy olyan speciális egygombos riasztót, amelynek segítségével jelezhettem volna, ha bármi gond adódik a beszélgetés során. Erre nem került sor, és semmi más probléma nem merült föl. A bévé szabályzatából eredendően hangfelvétel és fényképek nem készültek.

A továbbiakban hat esettanulmányon, élettörténeten keresztül, mikroperspektívából ismertetem e börtön belső viszonyait, amelyek - úgy vélem - betekintést nyújthatnak az érdeklődők számára a büntetőintézetek rejtelmeibe.

Esettanulmányok

„A polgári halál áldozata”

T. M. 35 éves, debreceni nő. Közgazdász végzettsége révén egy jól menő kereskedelmi cégnél dolgozott középvezetőként. Két testvére közül ő a legfiatalabb, és családjában mindenki diplomás végzettségű. Jelenleg csalás bűntette miatt tölti kétéves börtönbüntetését. Ugyan nem küzdött anyagi gondokkal, de ha pénzről volt szó, akkor sosem tudta, hogy hol a határ. Ez jelentette veszét.

A bűncselekmény elkövetése után a rendőrség letartóztatta, és azt követően 13 hónapot töltött előzetes fogva tartásban, majd négy évet szabadlábon. Elmondása szerint ebben az időszakban tisztességes állampolgárként élt és nagy nehézségek árán, de sikerült visszailleszkednie a társadalomba. Az ezt követő tárgyalás meglepetést hozott számára, hiszen felfüggesztett szabadságvesztésre számított büntetlen előéletére való tekintettel. A bíróság 24 hónap letöltendő börtönbüntetésre ítélte, amit pszichiáterek segítségével is csak nehezen sikerült lelkileg földolgoznia.

- „A bírák közt nagyon kevés a tisztességes szakmabeli, és gyakran igazságtalanul ítélik meg. Egy bírónak olyan tekintéllyel kellene rendelkeznie, erkölcsileg és jellemileg is, mint senki másnak ezen a földön” – magyarázta M.

Élete folyamán egyetlen ilyen bíróval találkozott, aki pedig férfi volt. Szerinte a női bírák kevésbé alkalmasak erre a pályára, mert ők nem reálisan és objektíven képesek ítélni.

- „A nők a való életben sem tudják „csendesesen”, magukban kezelni gondjaikat, ill. gyakran igyekeznek minél több felet bevonni, ha valamilyen kellemetlenséggel találkoznak. Ellenben a férfiakkal, akik ha erőszakosan is, de egyenesen rendezik le problémájukat cselszövések, fondorlatok nélkül. Fiatal koromban sem barátkoztam nőkkel” – folytatta.

M. szerint az igazságszolgáltatás egy olyan terület, ahol a kapcsolatok dominálnak (csak úgy, mint az élet legtöbb területén), és nagyon sok az olyan szakmabeli, akinek talán nem az adott pályán kellett volna elhelyezkednie. Az igazságszolgáltatás bármely ága egy-egy hivatás, amelyet nem szabad az esetleges kiemelkedő bérezés miatt csinálni.

A börtönbe kerültek egy része szégyenként éli meg a bevonulást, de vannak olyanok, akiknek ez az élettel járó természetes esemény. Ez, persze, első soron olyan egyénekről mondható el, akiknek családtagjai gyakran kerülnek szembe az igazságszolgáltatással, és ezáltal börtönbe is. A másik oldal már kevésbé büszkélkedik büntetőintézetbe való kerülésével, és már magában az a tény is szégyenérzetet és kellemetlenséget okoz az érintett számára, ha egy ellene szóló eljárás van folyamatban.

M. börtönbe kerülése ugyan csak a szűk családi körben volt ismert, mégis óriási lelki traumát váltott ki benne és szégyenként élte meg helyzetét. Ismerősei úgy tudják, hogy párjával együtt külföldre költöztek megromlott egészségi állapota miatt és ott gyógykezelik. Erre azért van szükség, hogy ne kelljen a nyilvánosság előtt viselni a „börtönviselt” bélyegét.

M. véleménye szerint egy büntetést töltő személy legnagyobb segítsége, ha családja kitart mellette, és érzi, hogy van, akire számíton a bent töltött idő alatt és szabadulását követően is. M. azon szerencsések közé tartozik, akik ezt elmondhatják magukról. Szülei és testvérei nagy lelki erőt és maximális támogatást biztosítanak számára, 17 éve tartó párkapcsolata sem szakadt meg a kialakult helyzetet követően. Párjával folyamatosan tartják a kapcsolatot, gyakran keresi telefonon, ill. a beszélők alkalmával tartósan találkoznak, és már nagyon várják a viszontlátás örömét.

A börtön nem az a hely, ahol a pozitív dolgok negatív vonzat nélkül lennének. Így például M-nek is a börtön adta lehetőségek között, gyakorlatilag megvan mindene, de gyakran érik börtönbeli sérelmek rabtársai részéről, ami annak tudható be, hogy biztos háttere sokakban féltékenységet kelt. Magabiztossága és erős jelleme többeknek szemet szúrt, és többen szóvá tették már azt a nevelőség felé is. Valamelyest érthető is a többi rab részéről, hogy mit keres köztük egy olyan ember, akinek rendezett anyagi háttere van. Természetesen a M. által is élvezett „kiváltságok” a legtöbb elítéltben ellenszenvet keltenek, hiszen számukra nem adatik meg az, hogy rendszeresen csomagot kapjanak, beszélőre járjanak hozzájuk, és alapjába véve legyen valaki, aki törődik velük.

- „Képzeld csak el, hogy már a nevelőnek is tettek egy olyan megjegyzést, hogy én mennyire magabiztos lettem itt, pedig nincs is mire. Sokat mondják ezt a hátam mögött, de a szemembe nem merik. Inkább csak azzal kószolgatnak, hogy túl sok szájfényt használok és kozmetikumokat.”

Ugyan a nevelők elsődleges feladata a lehetőségeikhez képest a rabok gondviselése, problémáik orvosolása, de munkakörükbe nem tartozik, és nem is tartozhat bele a hozzátartozók pótlása. Nehéz feladat egyszerre embernek maradni, és a börtönben kialakult életvitelhez, morálhoz is alkalmazkodni. A kettő alig jár együtt, és így, aki az előbbit választaná, a polgári halál áldozatává válik. A börtönrel kapcsolatosan legadekvátabb mondat: „Ne szólj szám, nem fáj fejem.” Magában már maga az a tény embert próbáló, hogy egyetlen személlyel sem beszélheti meg a fogvatartott valós érzéseit, lelki problémáit és nincs, akinek elmondhatná őszintén a véleményét, mert nem tudja, hogy kiben bízhat. Hiszen bízni ebben a közegben senkiben nem szabad, mert az a következő pillanatban hátba támadásra ad okot. Ha valaki szabadulását várva, újéletével kapcsolatos reményekkel telve

optimistán gondolkodik és „jól” érzi magát az is baj. Ha valaki elhagyja magát, akkor az is konfliktusokra adhat okot, mert a többiek kikezdik és rámennek, mint a hiénák. Persze nem szabad elfelejteni, hogy a nőknél és a férfiaknál ez teljesen más, és a kettő nem összekeverendő.

- „Én senkivel nem beszélhetem meg azt, ha valaki megbánt. A nevelőnek elmondom, de őt sem érdekli igazán. Úgy fáj ez, és ez a legrosszabb. Senki nincs itt bent, senki.”

- „Édesanyáddal vagy a pároddal nem szoktál a sérelmeidről beszélni? Azt mondtad, hogy állandó kapcsolattartás van köztetek” – kérdeztem csodálkozva.

- „Dehogyan! Nem akarom őket ilyenekkel terhelni, én nem beszélek ilyenekről. Amúgy is csak telefonon beszélünk, amit nem pazarolok erre. Levelet írni nincs türelmem, és amúgy sem tudnék mit. Egyikőjük sem kíváncsi arra, hogy kinek hány fehér pólója van, vagy milyen műsort néztünk a tévében előző este” – válaszolta M.

A hozzátartozóknak többnyire épp elég fájdalom az, hogy szerették rácsok mögé került, és hiányzik számukra. A fogvatartottak nem szívesen beszélnek a benti negatívumokról, rossz tapasztalataikról, mert nem akarják nehezíteni a kintiek helyzetét, és terhelni őket olyan dolgokkal, amelyeknek kialakulásáról gyakorlatilag a rab tehet.

M. eddigi bent töltött ideje alatt minden szabályt betartott és elmondása szerint „jól viselkedett”, részéről a „rend” abszolút betartható. Így az örök is hasonlóképpen viszonyulnak hozzá, és normálisan beszélnek vele, nem bántják. Nem alakultak ki nagyobb összetűzései, és ha esetleg „balhé robbant ki”, abból is sikerült mindig kimaradnia. Mindezekről függetlenül saját magát is a polgári halál áldozatai közé sorolja. De helyzetét most már nem szégyelli, és véleménye szerint így is képes lesz teljes értékű életet élni szabadulása után. Nagyon bántja az a tény, hogy az emberek elítélik az összes olyan embert, aki már volt börtönben. Holott nem gondolnak bele, hogy velük is megtörténhet a baj, és ők is bekerülhetnek egy kisebb vétség folyamán, például egy közúti balesetben elkövetett figyelmetlenség okozta baj által. Akik így kerülnek be, azok a legnagyobb áldozatok, hiszen bent nekik is csak egy sorszáma van és nem igazán bánnak velük másként, mint egy előre eltervezett gyilkosságot végrehajtóval. Nem beszélve a kinti világról, akik még kevésbé érzékelik a különbséget. Akinek van priusza, az egy örök életre megpecsételődött.

Büntetése folyamán teljesen megváltozott élete, amit át is értékelt. Megtanulta, hogy hol a határ és mi az elég. Soha többet nem követne el bárminemű büntényt, mert nem bírná ismét elviselni ezeket a körülményeket. Bentről most már egy híradót is máshogy lát.

- Figyelj Anna, most már minden más lett! Tudod, ez az egész világ egy mocskos világ, ami egyre inkább arról szól, hogy mindenki megszerezze magának, amit sajátjának gondol. Az

emberek nagyon öntörvényűvé és önzővé váltak. Amikor bekapcsoljuk a tévét, csak ezt lehet hallani nap, mint nap: „megölte... levágta... megerőszakolta... fölgyújtotta... stb.” Régebben nem volt ez ennyire így. Egy káosz fog kialakulni, amit kintről nem láttam. Ez egy borzalom! – válaszolta M., amikor nézeteinek változásáról kérdeztem.

„Még sem olyan jó buli a börtön”

F. egy fél-roma, gyöngyösi származású fiatalember, aki hetekkel ezelőtt töltötte 18. életévét. Két testvére van, és elmondása szerint nagyon rossz gyermekkorra volt.

F. visszaemlékezve a következőket mesélte el: édesapja gyakran verte őket és az édesanyját is. Ezek miatt többször nem mert levetkőzni az óvodában, iskolában, mert testén látszottak a verés nyomai. Apja agresszivitása akkor kezdődött, amikor annak apja meghalt. Akkor kezdett el szerencsejátékokat játszani és inni is. F. a 10. osztályig jutott el, majd abba hagyta az iskolát. Édesanyjának ez nem tetszett, de nem tudott fiára hatni. Mivel otthon rossz körülmények voltak, így egyre többet maradt ki. Szeretett barátaival lenni, akik „pénzcsinálásra” bíztatták. Pénzt különböző bűncselekményekkel, verekedések, lopások árán szereztek. Ő a megszerzett összegből sokszor vitt haza is, és olykor édesanyja nem értette, hogy honnan van a pénz. Azt sem tudta, hogy fia milyen rossz társaságba keveredett, és hogy egyre több kábítószer fogyaszt. F. szeret csajozni, és volt, mikor több hónapokat is töltött akkori barátnőjénél. Elmondása szerint azok a lányok intették őt, hogy térjen a jó útra, nem voltak rossz lányok; iskolába jártak, nem drogoztak, csak egyszer-kétszer jártak bulizni is. Ez az első alkalom, hogy F. „bebukott” (börtönbe került), pontosan huszonöt hónapja. Tárgyalása e hónapban lesz, amitől semmi jót nem vár (megközelítőleg három év letöltendő szabadságvesztést). Garázdaság, súlyos testi sértés, rablás ellene a vád. Életében először akkor érezte, hogy édesapja igazán szereti, amikor elfogásánál sírt a férfi.

- „Nagyon jól megtanít a börtön az emberismeretre, és a rendre is. Tényleg nagyon jó!”

- „Ezek szerint, te jól érzed itt magad?”

- „Na, azért annyira talán mégsem. Sokan azt hiszik, hogy mekkora buli ide bekerülni. Ezelőtt én is azt hittem. Most már talán máshogy látom.”

F. szerint a börtön nagyon jól megtanítja az embert az életre és kiképzzi, hatásosan. Nagyon rossz volt neki a bekerülése, mert arra számított, hogy „lazább” lesz a börtön, de sosem borult ki. Mára már földolgozta, hogy bezárták, és nem érzi bent rosszul magát.

Véleménye szerint benti társai még gyerekek, teljesen mások, mint ő. Vannak dolgok, amikért meg kell verekednie, és ki kell állnia magáért. Ha ezt nem tenné, akkor „csicska” lenne. Ha pedig az lenne, akkor pozíciója nem változna meg a továbbiakban sem.⁶

Bánja, hogy így alakult a helyzete, de tudomásul vette. Most már teljesen máshogy látja akkori életét és barátait. Szerinte teljesen megváltozott, és soha nem fog visszatérni régi életéhez. Szülei is azt mondják fiatalabb kori képeit látva, hogy „te már nem az vagy, aki rég”. Biztos benne, hogy képes lesz az újra kezdéshez még akkor is, ha évekig kell bent lennie. Erőt érez magában arra, hogy ez után is teljes értékű ember lehessen.

Nagyon várja, hogy végre újra kint lehessen, és olyan életet élhessen, mint a korabeli, normális fiatalok. Először is szeretné befejezni az iskolát, és szeretne dolgozni édesapjánál (betanított munka), és szeretne egy autót vásárolni. Mára már az apja is megváltozott, nem iszik és normális családi életet él. Ugyan az anyja sokat dolgozik, de egész családjá mellett van; csomagot és pénzt kap, járnak hozzá beszélőre. Ez ad neki igazán nagy lelki erőt és kitartást.

- Én azokért a napokért élek, amikor a beszélő van. Érted? Amikor levelet kapok, vagy a találkozók vannak, akkor teljesen föltöltődöm, és újemberként térek vissza a zárkamba. Az egy újjászületés. Érted?

- Igen, értem.

„Nagy az igazságérzetem”

M. I. egy oláh cigány származású 50 éves hölgy, aki „Asszony” becenevét börtönökben töltött éveit során kapta rabtársaitól.

I. 16 éves korában kötötte első házasságát, ahonnan 2 gyermeke született. Másodszor harmincasas éveiben ment újra férjhez, ahonnan szintén két gyermeke lett. Férjei gyakran verték őt és gyermekeit, és pénzhiány miatt többször is lopásra és más törvénytelenségre, például csalásra kényszerült. Egyik kapcsolatában sem volt boldog, és mindig is hátrányos, rossz körülmények között élt. Addigi életét és a férfiakat megelégedve vált egyre komolyabb bűnözővé és börtönévei alatt lesbikussá. Elmondása szerint sosem bántott senkit bűncselekményei elkövetése során, és nem azért tette, mert annyira vonzotta a bűnözői élet, hanem mert nem volt más választása, hiszen valamiből meg kellett élnie. Szerinte a legtöbb

⁶ Amelyre a Boros – Csetneky féle Börtönpszichológia c. könyv is tesz utalást a következőképp: „...itt a börtönbe történő befogadással járó, az elítélt későbbi viszonyulását nagy mértékben meghatározó körülményekre hívjuk fel a figyelmet.” Boros János – Csetneky László (2002): *Börtönpszichológia* Budapest, Rejtjel Kiadó. 134. oldal (A továbbiakban: Boros – Csetneky, 2002.)

bűnöző is pontosan ezt teszi, mert nincs más lehetősége, és rá vannak kényszerülve, ha életben akarnak maradni.

Jelenleg 7 és fél éves börtönbüntetését tölti, amely kedvezményesen 2011. december hónapjában telne le. Magyarország többi női börtönét is megjárta már, például Kalocsát és a mélykúti fegyház és börtönt is. Az utóbbi intézményben szeretné még hátralevő büntetését letölteni, mert elmondása szerint ott sokkal jobban érezte magát. A jelenlegi intézmény nem tetszik neki, mert nagy különbség tétel van magyar és roma között. Szerinte ez azért van, mert a rabok is különbségeket tesznek egymás között. Hierarchia nincs a nőknél, de nagymértékű elkülönülés van.

- „Na de, miért nem lehet minket külön cellába tenni? Külön a magyarokat és a romákat. Az abszolút elkülönítés sokkal jobb lenne mindenkinek. Nem rég vettek ki tőlünk két roma lányt, és beraktak helyükre egy magyart. Még azt a kevés jót is tönkre tették, ami volt” – fejezte ki I. értetlenségét azzal a ténnyel kapcsolatban, hogy miért nincsen nyílt szeparálás.

I-t Az örök felől nem szokták sérelmek érni, bár van 1-2 dolog, amivel nem tud megbékélni (amit szabad egy magyarnak, azt nem szabad egy romának). A roma-magyar megkülönböztetés igazolására pedig a következő történetet mondta el:

- „Édesanyám e hónap 4-én halt meg ágyban fekvő hosszú betegség után, ami nagyon megviselt. Reménykedtem abban, hogy még viszont láthatom őt, és megvár. De én előre tudom, megérezem a dolgokat. Amikor hivatott a nevelőnő, már mondtam neki, hogy „tudom, tudok róla.” Még hetekkel ezelőtt kértem a bévét, hogy csak félórára hazamehessek, megölelni az anyámat, mert éreztem, hogy hamarosan meghal. Beleegyeztek, de a bilincset arra az időre (látogatás) is rajtam hagyták volna, így nem éltem a lehetőséggel, mert megalázva éreztem volna magam az otthoniak előtt. Viszont telefonon beszélhettünk pár percet. A temetésre ugyan kiengedtek, de a 3 napos siratásra már nem. Pedig ez nálunk, oláh cigányoknál nagy hagyomány. Na, ez pontosan azért történt így, mert roma vagyok. Én meg ezért cserébe abba hagytam a roma-szakkört, ami népszerű lett (még egy dolgozó is eljött, de azt elküldtem). Nem akartam tovább csinálni a foglalkozást, mert ha ilyen volt velem a bévé, akkor én nem javítom a hírnevüket különféle programokkal Nagyon megharagudtam rájuk” – mondta I. dühösen.

Tapasztalatai alapján az örök szempontjából a kalocsai fegyház és börtön a legjobb, ugyanis olyannyira természetesen (néha viccesen) beszélnek a fogvatartottakkal, hogy nem érzik azt, hogy ők rabok vagy esetleg alacsonyabb rendű emberek lennének. Mint elítéltek vannak ott, de mégis emberként bánnak velük, és ez lelkileg egy kis vigaszt ad számukra, de tudja jól, hogy a szabályokat mindig be kell tartani, és ezt el is fogadja.

I. nem tagadja biszexualitását, és nyíltan vállalja. Szerinte nagyon sok a leszbikus a börtönben, de sokan tagadják, talán, mert szégyellik. Azért van sok leszbikus, mert ha sikerül bent kialakítaniuk kapcsolatot (ami egyébként nem megengedett, és fegyelmi járhat érte), akkor van kihez odabújni, kivel együtt lenni, és megszűnik a magány. A magány pedig nagyúr, és annak az érzése is, hogy „senki nem szeret”. A legnagyobb baj a börtönökben a szeretethiány. Mindannyian vágynak a szeretetre, hogy valaki számára fontosak, a többi közül kimagaslóak legyenek. Régebben volt neki egy barátnője is az egyik börtönben. Az a nő „elbaltázta” férjét és épp 25 évre kiszabott büntetését töltötte, de közben kapcsolatuk megszakadt, mert barátnőjét átszállították Kalocsára.

- "Én megígértem neki, hogy soha nem felejttem el, és ott leszek mellette lelkiileg, támogatni fogom, bármi történjen" – mesélte könnyes szemmel.

I. nagyon haragszik az igazságszolgáltatásra, mert igazságtalanul ítélnék, és ő is ennek lett áldozata, ami pedig nagyon megviseli a mai napig. Elbeszélése szerint, ha kiszabadul végre, akkor be fogja bizonyítani, hogy igazságtalanul ítélték el, és gépjármű vezetői engedélyét is rendezni szeretné. Nagy az igazság érzete, és ebből kifolyólag nem szereti, ha hazudnak neki. Hosszú börtön évei során sok emberrel megismerkedett, így nagyon jó emberismerővé vált; „kapásból” meg tudja mondani, ki hazudik neki, és ki valóban őszinte. A zárkában gyakran tesz igazságot. Például nem tűri, ha egy új lánnyal csúnyán beszélnek a többiek. Védelmére kel, ha szükség van rá, akkor verekedés árán is megóvja a többiektől. Ebből kifolyólag eddig több fegyelmit is kapott már. Egyébként ő a zárka-felelős, és megköveteli a rendet, tisztaságot.

- „Társaid mit szólnak mindehhez?”

- „Ismernek már, és tudják, hogy ok nélkül senkit nem bántok. Nem vagyok rossz, hanem egyszerűen csak igazságos. Ha kapok egy csomag kávé, akkor kiszámítom, hogy hány kanálnyi kell ahhoz, hogy egy hónapon keresztül minden reggel, mind a kilencünknek jusson. Mire fölébrednek, mindenkinek kikészítem a csészéjét, és elkészítem a kávé.”

I. már nagyon várja szabadulása napját, bár az eltelt idők alatt már „megnyugodott”. Nyugodt, de mégis fél, hogy e mögött a nyugodtság mögött valamilyen belső agresszió van, ami esetleg egyszer kitör belőle, mint egy vulkán. Nem akarja, hogy ez bent törjön ki, mert tudja, hogy az szabadságától való újabb megfosztással járna. Beszélőre ritkán járnak hozzá, és csomagot sem kér. Úgy gondolja, hogy a gyermekeinek nagyobb szüksége van rá. Hiányzik neki a családja, de szabadulása után még sokáig szeretné nevelni gyermekeit legalább 10-20 évig, akiket most egyébként I. édesapja gondoz.

„Kiöregedtem már a börtönéletből”

F. Zs. roma származású 55 év körüli hölgy. Édesanyja kisgyermekkorában már meghalt, apja pedig nem foglakozott vele. Hamar kikerült a nagy betűs életbe; prostitúció, drogok, alkohol, bűncselekmények – mert valamiből meg kellett élnie. 18 évesen ismerkedett meg férjével, aki jó hatással volt rá. Házasságukból született egy kislányuk (aki már nem is olyan kicsi; jelenleg szintén börtönben van egy komolyabb lopás miatt, decemberben szabadul). Egy közúti karambol során férje életét vesztette, és a tragédiát követően Zs. életének egy újabb szakasza vette kezdetét, amely ismét rossz irányba tartott. Visszatért régi szokásaihoz, amiért el is ítélték, majd többször börtönbe is került erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt (fosztogatások, rablások).

Véleménye szerint a Kalocsai börtön és fegyház a legjobb azok közül, amelyekben már volt. Először félelmetesnek és embertelennek tűnhet az épület, de egy idő elteltével rájön az ember, hogy „nem is került olyan rossz helyre”, és az a legideálisabb börtön, már amennyire ideális helynek nevezhető egy büntetés-végrehajtási intézmény. Most, újra Kalocsára szeretné átkérteni magát, és ott akarja letölteni még hátralévő kb. másfél éves büntetését. Zs. Jövőre fog érettségizni, és ha kiszabadul, akkor egy nagyon jó orvos ismerősénél fog elhelyezkedni, aki azt ígérte neki, hogy bármikor szárnyai alá veszi és számíthat rá.

Élete során egyszer sem mondta, hogy „többet nem kerülök be”, ellenben most más a helyzet.

- „Sosem mondtam, de most már kijelentem. Kiöregedtem már, és nem fogok bűnözni többet. Nem nekem való hely a börtön, sem lelkileg, sem fizikailag” – magyarázta Zs. elgondolkodva.

Elmondása szerint már sok börtönben járt, de olyat, mint a heves megyei még nem látott. Ez számára borzalmas és a megkülönböztetés nagyon magas fokon kitűnik a többi börtönhöz viszonyítva. Ő személy szerint nagyon megszenvedi ezt, és rosszul esik neki. Ugyan a fogvatartottak 85%-a roma származású, de úgy érzi, hogy ennek ellenére mégis magára van maradva, kisebbségben van. (...) Ebből kifolyólag még inkább nem szereti a magyarokat. Nem érti, hogy miért lehet nekik több mindent tenni, mint a romáknak. Szerinte így a hátrányos helyzetűek (romák) még hátrányosabb helyzetűvé válnak, és még inkább alulra kerülnek.

- „...de ha kibírod és végig csinálod a börtönt, akkor nyertes vagy és nagyobb, mint az összes többi őr.”

„Boxi vagyok!”

- „Nem tudom pontosan, hogy mit mondjak, és hol kezdjem. Nagyon sok mindent tudnék mesélni, már könyvet is akartak rólam írni. Tényleg nem tudom, hogy mi az, ami érdekel téged. Nem lesz ez így jó, mert pár hét is kevés lenne erre a beszélgetésre.”

- „Azért próbáljuk meg! Rád bízom...”

- „...de nem is tudom, hogy hol kezdjem. Először is: a bírók nem tudják, hogy mit beszélnek!” – vette kezdetét nagy nehezen hosszas beszélgetésünk.

K. J. 58 éves, akinek „Boxi” beceneve fiatalkori, rövid időtartamú sportolói pályafutása során ragadt rá. Mivel már akkoriban sem tudott veszíteni, így karrierje hamar véget ért. Boxi édesapja az elhárítás vezetője volt a szocializmusban, tehát elmondható, hogy mindenük megvolt, semmiben nem szenvedtek hiányt. Először 16 évesen került börtönbe, egy balul elsült tömegközlekedéses utazás során, amikor összetűzésbe keveredett az ellenőrrel. Ekkor ítélték el 10 hónap börtönbüntetésre hivatalos személy elleni erőszak vádjával. Elmondása szerint édesapja múltjából kifolyólag politikai fogolyként kezelték, így nem fiatalok börtönébe, hanem háborús veteránok közé, felnőtt korúak börtönébe került. Már ekkor kemény „kiképzésben” volt része. Édesapja nem tett szabadon engedése érdekében semmit, mert választani kellett fia és munkahelye között. Apja a saját érdekeit nézve az utóbbit választotta, amit J. a mai napig nem bocsátott meg neki. Ma már semmit nem tudnak egymásról, kapcsolatuk teljesen megszakadt.

Mivel több vélemény szerint is Boxi eddigi élettörténete felettébb izgalmas és nem mindennapi eseményekkel teli, így beszélgetésünk során többször is megjegyezte a kezdésnél elhangzottakat, hogy nem tudja, miről beszéljen hirtelen, mert 1-2 hét is kevés lenne neki az interjúhoz. Minden esetre tudni kell róla, hogy elbeszélése szerint már huszonhét-szer ítélték el, és összesen harminc évet ült rácsok mögött. Szinte az összes hazánkban lévő büntetés-végrehajtási intézményben töltött le büntetést. Ő az első ember Magyarországon, aki négy és fél évig volt előzetes fogva tartásban. Már az Interpol is körözte, egész Európát bejárta. Ha valaki, akkor ő valóban rengeteg tapasztalatra tett szert, és sok „élménnyel” gazdagodott ezen a téren. Pontosán ezért már többször is akartak könyvet írni életéről, de nem egyezett bele. Molesztáláson kívül eddig mindenért, de első soron sikkasztásért, rablásért és nagyobb értékű lopás büntetése miatt ítélték el. Mivel Boxi fiatalabb éve alatt sem volt nélkülözésre utalva, így bűncselekményei során sem foglalkozott csekély értékek megszerzésével. Mindig nagy mennyiségű aranyat és pénzt tulajdonított el, több százmilliókat. Sosem olyanoktól, akiknek nem volt, hanem gazdag emberektől, cégektől. A megszerzett értékből mindig tett félre a

családja számára. Nekik a legjobbat szeretne volna adni mindenből és nem bírta volna elviselni, hogy bármiben is hiányt szenvedjenek (autó, ház, napi szükségletek).

- „Például nagyobbik lányom most kapott egy házat 18. születésnapjára – mondta Boxi, 700 ezer forintos óráját is mutatva” - Továbbá én először mindig félre tettem arra az esetre is, ha a rendőrség elfog, és ügyvédet kell fogadni. Ma már egyre kevesebb az olyan védő, aki elvállal. Amúgy ez sem olcsó mulatság, nehogy azt hidd, több millió forint” – tette hozzá.

J. szerint egy ügymenet során a rendőrök vannak hátrányban, mert semmit nem tudnak pontosan az ügyről. Az egyetlen, aki konkrétan tudja, hogy mi történt, az az elkövető. De mivel nem ő tartóztatta le a rendőröket, hanem fordítva, így a rendőröknek kell kideríteni, és bizonyítani, hogyan voltak az események. Boxi jelenleg másfél éve van előzetes fogva tartásban, Romániából hozták vissza az országba. Elmondása szerint, ha eljön az újabb tárgyalása napja, akkor vallomásaival senkinek nem fogja megkönnyíteni a dolgát. Pontosán, 1994 óta nem is tett vallomást, és elmondása szerint ezen nem fog változtatni az elkövetkezendő meghallgatásai, tárgyalásai során sem. Nem akar hazudni, de természetesen magát sem fogja elárulni, ill. nem akarja, hogy az esetleges ügyről való beszámolója hencegésnek tűnjön.

Boxi számos „vitapontunknál” határozott állásfoglalást tett, és nemtetszését fejezte ki. Szó esett arról, hogy eleve milyen rossz felállás az igazságszolgáltatásban kialakult hierarchia (bíró – vádlott, őr – rab).

- „A bírák nem tudják, mit beszélnek; nem látnak bele a vádlottak lelkébe és a börtönbeli életbe. Az összes bírónak kötelezővé kellene tenni, hogy rendszeresen tegyenek látogatást a börtönökben, ill. pár napot töltsenek el, hogy megtapasztalják, hová küldik az embereket, akik fölött ítéleznek. És kérdelem én: hogy ítélt el egy bíró? Hogyan ítélezhet egyik ember a másik fölött?” – kérdezte fölemelt hanggal.

- „Amikor elveszed egy rabtársad csomagját, azt hogy neveznéd? Mi joga van vedd el tulajdonát és teszed magadévá?”

- „Oh, ne viccelj már, az nem ugyanaz! Akkor egy szinten vagyunk, mert mind ketten börtönbe jutottunk. Ő is bűnöző meg én is. Arról pedig nem én tehetek, hogy nem tudja megvédeni magát” – zártuk le a témát Boxi utolsó szavaival.

Az is nagy gondot jelent számára, hogy a szabadságtól való megfosztással együtt jogfosztás is történik. Az ember a börtönben nem ehet azt, amit szeretne, nem hordhat olyan ruhát, amelyet szeretne, és nem tölthet havi pár óránál többet szeretteivel (persze biztonságos őrzés és szabályok mellett).

Boxi számos tapasztalatából merítkezve részletes beszámolót adott a börtön-élet jellemzésével kapcsolatosan:

- „A börtönben az élet „nagyon kemény”, ahol a fogvatartottak egymást képezik ki, és egymáson túl akarnak tenni, a „száj-karate” megy. A legtöbben csak arról beszélnek, amit szeretnének, hogy legyen nekik, nem pedig arról, amijük van. Ez, például abban bukik ki, hogy még cigarettát is a másiktól kérik, mert arra nincs pénzük” – mesélte.

Boxi meglátása szerint szinte minden börtöncellában komoly hierarchia van jelen. Egy, maximum két „jófiú” az, akinek engedelmeskedni kell. A zárkában azt kell tenni, amit ők kérnek, parancsolnak, mert ők a végrehajtók. A jófiú alatt lévők a „csicskák” és a „köcsögök”. A „csicskát” és a „köcsögöt” az különbözteti meg, hogy az utóbbi homoszexuális. A „csicskák” pedig azok a rabok, akik egésznap szó nélkül takarítanak, mosnak, főznek, mint egy háziasszony. Az, hogy ki „jófiú” és ki „csicska”, az mindig percekben belül eldől, amelyet Fliegauf Gergely *Fogvatartott gondolatok* c. könyve is nagyszerűen részletez a kognitív nyelvi elemek vizsgálatánál.⁷ De a zárka-hierarchia nem merül ki ennyiben. A jófiú fölött is van valaki, aki nem más, mint a „vezér”, aki többnyire a zárkafelelős. Ő nem szokott verekedni, és minden balhéból kimarad, mert általában ő már ítélete letöltésének felén túl van, így van mit vesztenie. Hogy valakinek sikerüljön elérni azt, hogy a cellában őt békén hagyják és egyik csoportba se tartozzon, talán az a legnehezebb. Ők a függetlenek, akik nem sok vizet zavarnak.

Vannak olyan alap dolgok, amelyek kötelezően érvényesek minden olyan személyre (saját érdekében), akik rácsok mögé kerülnek. Ilyen például a belépés. Ha valaki megérkezik egy zárkába, akkor mindenkinek kézfogással be kell mutatkoznia, és elmondania, hogyan (miért) került be. Ezután pedig a nála lévő cigarettát vagy ételt „kell” kitenni az asztal közepére és megkínálni társait. Mindent meg kell osztani a többiekkel, és ha csomag is érkezik is az gyakorlatilag közös lesz.

- „Egyszer egy új rab érkezett hozzánk. Szokáshoz híven, ő is mindenkivel kezét fogott, és illően be is mutatkozott. Elmondta, hogy mi a neve és ez a köcsög hozzá tette, hogy „Boxinak vagyok az unokatestvére”. Ekkora buzit! Most gondolj bele!...” – mesélte B. - „Na, én meg ott feküdtem a leghátsó ágyon, de ekkor már én is fölálltam és bemutatkoztam neki, hogy „Szia, én meg Boxi vagyok, de nem valami ismerős az arcod...”. Látod, ezek a tipikus „csicskák”. Fölveszik valami közismert bűnöző nevét vagy annak ismerősének adják ki magukat, mert tudják, hogy azokat nem merik bántani a többiek. Félnek, mert egy senkik.”

⁷ Fliegauf Gergely – Ránki Sára (2007): *Fogvatartott gondolatok*, Budapest L'Harmattan. 24. oldal

J. elmondása szerint ő sosem akar kiszállni a bűnöző életből. Nem akar szűkölködni és hozzá szokott a jóléthez, amit egyszerűen képtelen elengedni. Elmondása szerint jelenleg is rengeteg pénze van, és ha kijön, folytatni fogja azt az életet, amit eddig is élt, csak sokkal okosabban. Ő nem akar úgy élni, mint mások, mert egyébként is, ha úgy élsz, mint mások, akkor is bűnöző vagy, és ha nem úgy élsz, mint mások, akkor is. Ő úgy szeretne élni, mint kinti élete folyamán eddig, ill. 3 eddigi gyermeke mellé szeretne egy negyediket, akit végre ő is nevelhet.

„Megszigorítani a börtönöket!”

B. roma származású 19 éves fiatalember, aki azon kevés fogvatartottak közé tartozik, akik nem dohányoznak.

Édesapja egy éves korában elhagyta őt, lány testvérét és édesanyját. Anyja jelenleg munkanélküli, de van egy magyar élettársa, aki lakatosként dolgozik. Ennek a férfinak van egy 16 éves fia, aki fél-roma. Ő nem tartozik a bűnözői csoportokhoz, normális életet élő fiú, iskolába jár és jól tanul. B-nek ez néha fájó érzés, mert tudja: ő is lehetne olyan. Első alkalom, hogy bekerült, de szeretné, ha utolsó is lenne. Tárgyalása május végére várható, de öt év letöltendő börtönbüntetésre számít. Ennek ellenére nem adja fel, és próbál optimista és vidám maradni jövőjét illetően.

- Van egy pár éves kislányom és feleségem, akik nagyon várnak már haza. Nagyon szeretjük egymást és tudom, hogy szükségük van rám” – mondta B. büszkén.

Barátnője (18) szüleinél laktak, de nem volt pénzük, így rabolásra kényszerült. Elmondása szerint nem volt más lehetősége, mert több napon keresztül nem tudtak már mit enni. Amikor elkövette a bűntényt, akkor párja nagyon mérges volt rá. Régebben jobb körülmények közt életek, mert élettársa és ő is dolgozott. Ő napi 7500-8e ft-ot keresett, kőműves volt. Általános iskola 5. osztályáig jutott el, majd magántanuló lett, mert nagyon rosszul érezte magát az iskolában. Nem sokáig volt magántanuló, azt is abbahagyta. Édesanyja mérges volt fiára, de tudomásul kellett vennie fia döntését.

B., ahogyan emlékezik rá, bekerülését nagyon rosszul élte meg: először el sem akarta hinni, és sokat sírt, borzalmasan érezte magát. Első soron azért, mert tudta, hogy családjának szüksége lenne rá, hiányoztak egymásnak. Elmondása szerint neki még nem volt semmi gondja az örökkel, és társaival sem. Ha ő tisztelettudóan viselkedik, akkor őt sem bántják. Bár az örök gyakran kiabálva beszélnek velük. Ordítva mondják, hogy mit kell csinálniuk. Ez számára rossz, mert nem érti, hogy miért nem kapja meg a viszont-tiszteletet. Hangosan nem szokott vissza szólni, mert akkor megverik.

- „Na de arra is van példa, hogy együtt kártyáznak, meg ilyenek.”

- „Az örökkel együtt?”⁸

- „Persze, nem mindig olyan kemények ám! Normális hangnemben is tudnak ezek néha beszélni, pláne, ha mi is szót fogadunk” – mosolygott B.

B. szerint gyakori, hogy a fiatalok jó nagy verést kapnak. Akkor az örök kiviszi a problémás személyt a zárkából, és alkalom adtán többen is neki esnek. Elmondása szerint ez nem szokott ok nélkül történni, hanem sokan valóban megérdemlik a verést. Ilyenek például azok, akik közöszlenni akarnak. Erre gyakran van példa a fiataloknál, és nem rég történt pont egy ilyen eset. Ha erre kerül sor, akkor egy gyengébb fiút kapnak el legalább hárman és követnek el rajta erőszakot. Ez hatalmas szégyen és lelki trauma a szerencsétlennek.

- „Nem rég raktak át hozzám is egy illet, mert tudták, hogy én úgy sem bántom. Szerencsétlen vigasztalhatatlan volt. Csak úgy sírt-rítt. Próbáltam én neki mondani, hogy megkapták azok a magukét, de csak annyit mondott, hogy „bárcsak a kezem-lábam törték volna szét”.”

- „Ilyenkor az eset úgy tudódik ki, hogy a szerencsétlen kimegy „telefonálni”, és szól az öröknek, nevelőnek. Ők intézkednek; átteszik egy másik zárkába, a másik hármat pedig megverik. Nem jellemző, hogy mind a hárman közöszlenni akarnak, de a másik kettő azért vesz részt az eseményben, mert élvezik, hogy „uralkodhatnak” egy gyengébb személy fölött. Aki nem akar, az nem vesz részt benne; senkit nem kényszerítenek rá” – részletezte.

B. igenis szigorítana a börtönökön, és az örök helyében soha nem venne vissza a hangnemből. Így, szerinte az emberek jobban megrémülnének a börtönöktől, és megtanulnák, hogy többet ne kövessenek el bűncselekményt, ugyanis ha bekerülnek, akkor nem nyaralás vár rájuk. Sokan azt hiszik, hogy a raboknak sok szabadidejük lehet, pedig ez nem így van. Napi 1-2 óra telik levélírással (B-nek mindennap ír barátnője levelet, 6-8 oldalakat, mindent megosztanak egymással), 4-5 óra pedig takarítással. Nagy rendnek kell lenni a zárkákban; a ruháknak szépen összehajtvá kell lenni, az ágyat be kell ágyazni, és egy porszem sem lehet. Ha mégis „találnak” egyet, akkor a cellából a tv-t kivehetik egy hónapra, esetleg ruhájukat dobhatják ki a zárka közepére, és a rabok mindent kezhetnek előlről.

Ahhoz, hogy valakit áthelyezzenek egy másik cellába, „komolyabb” indok kell, mint hogy „nem érzem jól magam a mostaniba”. A rabok számára ez nem kedvező, mert mivel ők a nap 24 óráját együtt töltik, így hamar besokallnak, és a másikat „megunják”. Ekkor

⁸ „Általában nem kívánatos az, hogy a személyzet személyes kapcsolatokat építsen ki az elítéltekkel, netán bizalmas viszonyba kerüljenek; ugyanakkor az egyéni reszocializációs program (a javítás, nevelés) elképzelhetetlen az elítélt és nevelője személyes, bizalomteli kapcsolata nélkül” – idézve: Boros – Csetneky, 2002. 136. oldal

„műbalhékat” rendeznek, hogy áttegyék őket egy másik zárkába. Egy magyar származásúnak ez könnyebben megy, mert velük jobban bánnak. De ez a megkülönböztetés teljesen természetes, és ők nem csinálnak belőle nagy ügyet, már megszokták, és föl sem tűnik nekik.

B. meglátása szerint bent mindenki (akihez járnak) nagyon várja a beszélőket, mert az jelenti számukra a mindent. Hozzá is szokott bejárni a családja, és ez nagy segítség neki. A beszélőkön általában sokat sírnak, kiabálnak a hozzátartozók egymással a kiszolgáltatott helyzet miatt. Eleinte ő is kiabált a barátnőjével, mert attól félt, hogy nem várja meg és elveszíti őket. De már tudja, hogy barátnője nagyon szereti, és sosem hagyja el. A hit és a remény nagyon fontos, de még sok vallás semmit mondó számára, mert mindegyiknél csak prédikálnak (a börtönben lévő istentiszteleteken is). B. egyszer mikor a fővárosban járt, akkor meglátogatta a Hit Gyülekezetét. Számára az nem volt semmit mondó, mert egy pásztor segítségével megérintette a szent szellem, és onnantól kezdve pl. már nem beszél csúnyán. Ez számára tényszerű, és kézzel foghatóbb, nem puszta beszéd. Mivel a megtéréshez több kell, így többször is szeretne majd elmenni. Ő a Bibliához is közömbösen viszonyul, nem érintik meg a bibliaversek, de néha szokta olvasni a szentkönyvet.

Meglátása szerint a tárgyalásától nem várhat kedvező ítéletet, de barátnője azt mondta neki, hogy ha tíz évet kap is megvárja, ill. hogy nem az évekkel lesz a gond, hanem azzal, hogy B. valóban megváltozik-e. De véleménye szerint ez nem is kérdés, és már eddig is sokat változott. Soha többé nem fog bűnözni, dolgozni szeretne és normális családi életet élni. Ha kiszabadul, akkor első dolga az lesz, hogy barátnőjét elveszi (akit már most is feleségének hív).

Interjúk a személyi állomány tagjaival

Kutatásom részét képezte a személyi állomány tagjaival való interjúzás is, ami nem kevésbé volt izgalmas, mint a fogvatartottakkal történt beszélgetések. A kutatás ezen része 2012. április 19-én készült, szintén a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben. Az interjúk többnyire az általam kiválasztott alanyok irodájában készültek, és 20-40 percet vettek igénybe az interjú vezérfonal-típusából eredendően.

Első körben a ház parancsnokát, J. A-t kérdeztem a büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetéről, az általa vezetett intézmény kihívásairól, a nevelés, a reszocializáció mikéntjéről. Végül két férfi és egy női nevelővel beszélgettem, ill. egy körlet-főfelügyelővel.

A börtönparancsnokkal készített interjú során szó esett a büntetés-végrehajtás helyzetének javításáról, amely komoly fejtörésre adhat okot, hiszen a jelenlegi problémák már 150 évvel ezelőtt is éppen így megvoltak, és senki nem talált rájuk megoldást. J. A. úgy véli, hogy a radikális útváltoztatások ellenére olyan célkitűzéseket kell megfogalmazni, amelyek megvalósíthatóak és nem jelentenek túl nagy változtatást a „házak” számára. A Balassagyarmaton jelenleg is működő rendszert jónak tartja, olyannak, amely például szolgálhat más intézmények számára is. Elmondása szerint az ottaniak „abszolút törekednek” a kis közösségek bevonására, összefognak a helyi önkormányzattal különböző ügyekben, amelynek külön alkalmazottai vannak az együttműködésre.

Előrelépést jelenthet, ha a bévék olyan projekteket indítanak majd, amelyek közelebb hozzák a két világ résztvevőit egymáshoz, és betekintést nyújtanak a rácsokon túlra, hogy a kívülállók jobban megismerjék a benti létet, és így közelebb kerülhetnek a büntetés-végrehajtással kapcsolatos örök társadalmi dilemmákhoz (általában ok-okozati viszonyt tételezünk a bűnelkövetés és a büntetés végrehajtásának szükségessége között), amelyek régóta foglalkoztatják a társadalmat. /Az egri bévé 2008-as Nyitott Kapuk című programsorozata eredményesnek mondható, ugyanis néhány hét alatt közel 500 helyi lakos látogatott be a börtönbe./ Nils Cristie a következőképp ír a probléma megoldásához vezető útról: „Valamennyi modern társadalomnak megoldásokkal kell előállnia a rendszerint a „bűnözés problémájaként” érzékelt jelenséget illetően. Ez állami feladat, az államnak kell hozzá pénzt, embert és épületeket⁹ biztosítani.”¹⁰

- „Mivel többnyire mindannyian hajlamosak vagyunk csak addig gondolkodni” – folytatta a parancsnok – „hogy az elkövető kerüljön be oda, ahová való, és ott már teljesen jó helyen lesz, így gyakran figyelmen kívül hagyjuk azt a tényt, hogy egyszer ki fog jönni (jobb esetben), és ismét a társadalom tagjává válik”.

A bekerülés, „bebukás” kudarc az érintett, annak családja számára, és magának az egész társadalomnak. Ha valakivel megesik ez, akkor az első pillanattól kezdve el kell kezdeni a „javítást”, és a jóra való nevelést. Ez, többnyire nagyon nehéz, és a tények is ezt bizonyítják, hiszen a visszaesők százaléka meghaladja a hatvanat.

- „Sajnos a kikerülés utánról már nincsen kapcsolata a bévéknek az érintettekkel, visszajelzéseket nem kapunk, és igazából nem tudjuk és nem is lennénk képesek nyomon

⁹ „A növekvő elítélt szám miatt felmerült ugyan újabb fegyházak létesítésének gondolata, azonban megfelelő pénzeszközök hiánya miatt erre nem kerülhetett sor” – olvashatjuk Lőrincz József a magyarországi börtönügy a XX. században elemző írásában. Lőrincz József (2009): *Büntetőpolitika és börtönügy a XX. század második felében*. Budapest, Rejtjel Kiadó. 43. oldal

¹⁰ Nils Cristie (2004): *Büntetésipar*. Budapest, Osiris Kiadó 15. oldal (A továbbiakban: Nils, 2004)

követni az életutakat. Ellenben, ameddig az érintett fogvatartott, a hatáskörünkbe tartozik a nevelés, ami kötelességünk. Számos tényező áll rendelkezésünkre, amelyekkel elősegíthetjük a javulás lehetőségét” – mesélte J. A., majd részletes beszámolót adott a börtönbeli alternatívákról. Ezek közé tartoznak különféle oktatási programok, az egyház jelenléte, a foglalkoztatás elősegítése. „Egyre több intézet alakított ki jól működő kapcsolatot a vonzáskörzetében található civil szervezetekkel, felsőoktatási intézményekkel. Így a korlátozott anyagi források ellenére több, sikeres program megvalósítására nyílt lehetőség. Kiemelendő a külső előadók által tartott élménybeszámolók, koncertek, bemutatók sokasága. Több intézetben működött színjátszó csoport, énekkar, amelyek sikeresen mutatták be előadásukat más börtönben és kinti helyszíneken egyaránt. Eredményesek voltak az intézeti szintű és országosan szervezett sportversenyek is”¹¹ - olvasható a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által 2011-ben kiadott évkönyvben. Az egri házban futó projektek közül kiemelkedik az Esti-mese és a Börtön a városért c. program¹², amelyben jelenleg is egyre több fogvatartott kíván részt venni. Az utóbbi olyannyira nagy sikereket ért el, hogy nemzetközi viszonylatban is nagy elismertségnek örvend.

A nevelőkkel készített interjúk során konkrét kérdéseket tettem föl nekik munkájukra vonatkozóan. Először arról kérdeztem őket, hogy miképp és miért helyezkedtek el a büntetés-végrehajtás intézményeiben. A nevelők legtöbbje visszaemlékezése szerint a „véletlen” folyamán vált börtönbe dolgozóvá, mert „úgy hozta az élet” – kaptam a válaszokat. Jelentkeztek az állásajánlatra, mert alacsonyabb végzettségük miatt nem tudtak elhelyezkedni azon a területen, ahol szerettek volna. Jelentkeztek, mert „az egyik ismerősük ajánlotta nekik, hogy próbálja meg, és még akár jó is lehet.” Pályafutásuk többnyire nem a hivatástudattal rendelkezésből ered, sőt ez többeknél később sem alakul ki. Az általam készített interjúk alapján megállapítható, hogy a dolgozók legtöbbje teljesen közömbös munkája iránt, és a legkevésbé sem tartja állását nem mindennapinak. Elbeszéléseik szerint a munka – magánélet szétválasztása nem jelent különösebb problémát az ott dolgozók számára, mert a börtönben történő dolgok nincsenek kimondottan hatással a börtönkapun túlra. Természetesen nincsen ez így minden esetben, hiszen elképzelhető, hogy valaki képtelen egy gyilkost emberszámba venni, és az elvárt módon viszonyulni hozzá, de szerintük „mindent meg lehet szokni”, és ez „az idő haladtával” egyre könnyebben megy. A legtöbb esetben az örök nem

¹¹ BVOP (2011): *Büntetés-végrehajtási szervezet Évkönyv 2010*. Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. 10. oldal

(A továbbiakban: BVOP Évkönyv 2010.)

<http://www.bvop.hu/download/evkonyv2011.pdf/evkonyv2011.pdf> (2012. április 24.)

¹² BVOP Évkönyv 2010. 16. oldal

foglalkoznak a fogvatartott által elkövetett bűnténnyel, az okkal, amiért bekerültek a házba. Az örök nem tartják számon a vétségeket, és elmondásaik alapján így könnyebb is számukra a munka. A börtönpszichológia szempontjából azonban elengedhetetlen az az ismeret a rabok személyiségének átformálása szempontjából „.....a személyiség és a bűncselekmény között kapcsolat van, ezért az elítélt személyiségének a megismerése részben választ adhat arra a kérdésre, hogy a személy miért követte el a bűncselekményt, illetve, hogy az adott személyiségstruktúra egy bizonyos szituációban miért tette lehetővé, vagy miért könnyítette meg a bűntett létrejöttét. Vagyis a személyiségből támpontokat nyerhetünk a vizsgált személy bűnelkövetővé válásának folyamatáról. Ezek a támpontok igen fontosak, mivel segítséget adhatnak az elítélt kezelési-nevelési programjának megkonstruálásához.”¹³

A beszélgetések során szó esett a fogvatartottak magatartásáról is, amellyel meglepő módon állításuk szerint nincs sok probléma, és ritkán fajulnak tettelegesséig a dolgok, de ha arra kerül sor, akkor szükségszerű a határozott fellépés és teljes mértékben a hirtelen döntéshozatal.

- „Először a „hagyja abban, tünés a helyére!”, majd a „mi történt, akar róla beszélni?” jön, persze, ha van idő az utóbbira, mert nagyjából 50 rab jut egy nevelőre, ami nagyon sok...” – mesélte M. J., aki már 2003 óta dolgozik a börtönben, és a személyi állomány azon ritka tagja, aki kifejezett szívügyének tekinti a bekerültek javítását. „Ez egy nagyszerű munka, melyet ha jól végzel, akkor elismerésként egy szívből jövő mosolyt kapsz az ajtón dörömbölés helyett, ami óriási eredmény és sikerélmény...csak sajnos ebből nem lehet megélni...és néha nagyon belefárad az ember” – folytatta.

- „Nem kis kihívást jelent a fiatalok fokozott aktivitása, melyen az állandó felügyelettel lehetne javítani” – mesélték az örök. „Ha folyamatosan velük lenne valaki és figyelemmel kísérné cselekedeteiket, esetleg közös tevékenységek¹⁴ lennének (legyen az akár egy együttes rendrakás vagy takarítás), akkor jelentősen csökkenne az FK-körben elterjedt erőszakoskodások száma” – állította J.

Természetesen ez kivitelezhetetlen volna az amúgy is alacsony létszámú, emberhiánnyal küszködő bévé személyzet számára, de ennek megvalósulása meglehetősen szembetűnő eredményekhez vezethet.

¹³ Boros – Csetneky, 2002. 33. oldal

¹⁴ „Az elítélteket „nem lakat alatt kell tartani, mint a vadállatot a ketrecében”, hanem össze kell gyűjteni, közösen kell foglalkoztatni őket hasznos tevékenységekben, közösen kell jó szokásokra kényszeríteni, aktív felügyelettel előzve meg az erkölcsi fertőzést, és csendrendelettel kell elérni, hogy magukba szálljanak...” (Foucault, 1990. 324. oldal) – idézi Foucault; K. Mittermaier, in *Revue française et étrangère de législation*. 1836.

Végezetül a „kiváló smasszer” jellemzőiről is tájékoztattak, amelynek titka korántsem a testi fenyegetés profizmusában rejlik:

- „Nem veréssel kell fenyegetni, hanem a puszta jelenléttel, legfeljebb egy hangos odakiáltással. A jó őrt félik és tisztelik, ami bizony nem egyről a kettőre alakul ki. Fontos, hogy lássák rajtad, hogy jó a fizikumod. Ez máris kölcsönöz egyféle presztízst a körükben, nem kevésbé a határozott komolyság. Mert akkor tudják, hogy nem lehet játszani, és azt, hogy nem kell szeretni. Ha szeretnek, az már régen rossz... pontosan azt jelenti, hogy szeretnének tőled valamit, készülnek valamire, ki akarnak használni. Ha egyszer engedsz nekik, akkor elbuktál. Soha többet nem szállnak le rólad, és egyre többet akarnak. ...bár, nem mintha bármiben is hiányt szenvednének! Hát ezeknek itt mindenük megvan! Ez a boldogság otthona, a szerelem háza!” – meséli L. nevetve, aki tizenegy éve dolgozik börtönőrként az egri bévében. Ahogy Foucault írja: „Az a rend, amelynek a tiszteletben tartását a fegyelmi büntetések szorgalmazzák...”¹⁵.

Kitekintés

A magyarországi büntetés-végrehajtás a Belügyminisztérium irányítása alá tartozik, és napjainkban gyorsan változó, de egyre nehezebb feltételek között működik. A 2010. évi kormányváltást követően számos törvénymódosítás, új törvény látott napvilágot, ezek között olyanok is, amelyek nagyban érintik a büntetés-végrehajtást, és kihatással vannak a bűn megítélésére, a rabokra és a bévék dolgozóira is.¹⁶ 2010 nyarán megalkották a három csapás törvényét, amellyel kapcsolatban a vélemények megoszlanak. Bevezették továbbá a középértékes ítéleteket is, amit szintén elrettentésnek szántak.¹⁷ E törvények nyilván hatással vannak az érintett elítéltekre; jövőjük egyre kilátástalanabb a büntetési tételek emelkedésével, és kevésbé érdekli őket, hogy esetleges újabb rendbontásaik milyen következményeket vonnak majd maguk után, így a fogvatartottakat a bévé örök elbeszélése szerint „nagyon nehéz kordában tartani”. Ebből kifolyólag a foglárók, nevelők feladata is

¹⁶ Nem feltétlenül következik ugyanakkor a büntetőjog szigorításából a bűnesetek számának csökkenése, hiszen ezzel szemben a bűnmegelőzés jelentőségét hangsúlyozzák. Gönczöl Katalin: Bűnözés és bűnmegelőzés. Esély, 1992. évi 1. szám. 42-55. oldal., *Dr. Palánkai Tiborné*: Hogyan büntessünk a jogállamban, avagy hogyan váltható „apróbb pénzre” a büntetőjogi paradigmaváltás? Kriminológiai Közlemények 42. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1991. 6-33. oldal

¹⁷ 'Középmérték', 'három csapás', pedagógusok fokozott védelme - Tóth Mihály: A Btk-szigorítás elfogadható és szakszerűtlen elemeket is tartalmaz – Jogi Fórum, 2010. május 20.
<http://www.jogiforum.hu/hirek/23098> (2012. április 25.)

egyre nő, munkájuk – amely egyébként is a legtöbb traumával járó foglalkozás - mind stresszesebb. A büntetés-végrehajtás feladata egyre nehezebb.

„A XVII. század legelején Walhausen úgy említi a „helyes fegyelmezést”, mint a „jó idomítás” művészetét. A fegyelmi hatalom valóban olyan formája a hatalomnak, amely fő funkciójának nem a lefaragást és a megnyirbálást tekinti, hanem a „idomítást”, amely egyébként kétségtelenül jobb lefaragást és nagyobb megnyirbálást tesz lehetővé.¹⁸ A fegyelmi hatalom gyakorlása feltételez egy olyan berendezkedést, amelyben a figyelő szemnek kényszerítő ereje van; egy olyan apparátus, amelyben a megfigyelést szolgáló technikák hatalmi effektusokat eredményeznek, miközben a kényszerítő eszközök a másik oldalon világosan láthatóvá teszik azokat, akikre irányulnak.”¹⁹ – olvasható Foucaultnak a börtönökről szóló írásában. A büntetés forrása tehát az államhatalom; az államnak nemcsak az a célja, hogy a társadalomban (jog)rendet, az egyéneknek (jog)biztonságot teremtsen, hanem az is, hogy a bűnösök megbüntetésével, esetleg átnevelésével, megjavításával is megmutassa erejét, nélkülözhetetlenségét.²⁰

A büntetés-végrehajtási intézetek feladata sokrétű. Elsődleges funkciójuk magának a büntetésnek a megvalósítása, amely a szabadságtól való megfosztással együtt valamely mértékben jogfosztással is jár. Az elítélt elzárásának célja az lett, hogy a társadalom egy időre „kizárják” a bűn elkövetőjét. És valljuk be, mindannyian büntetésnek tartjuk a börtönt. Az elkövető bűnhődik. A büntetés és annak helye, a börtön pedig az egyén számára elrettentésként szolgál. A büntetőjogi szabadságvesztés és szabadságkorlátozás a társadalom, az egyén és az állam védelme érdekében nem nélkülözhető. Nem szabad eltérni, hogy következmény nélküli legyen a normasértés, elmaradjon a végrehajtás. Ellenben a bűnelkövető emberben nem csak az individuumot, hanem az embertársat is látnunk kell.²¹ Másfelől a büntetés-végrehajtási házak feladata az (lenne), hogy a fogvatartottakat neveljék, a rabokat rehabilitálják. De vajon ebben a formában betölti-e a funkcióját a börtön? Az esetek túlnyomó többségében a rehabilitáció nem működik, sőt a börtön inkább bűnöző-iskolaként funkcionál a rabok számára. A legsúlyosabb bűnök elkövetőit éppen a büntetés-végrehajtás képezi ki, akiknek későbbi élete arról szól, hogy mikor és hol tudnak a fennálló hatalommal, az őket magukból kivető társadalommal szemben bűnöket elkövetni. A börtön és az elzárás, a társadalomból való kizárás intézménye ebből a szempontból aligha tölti be a funkcióját, jóllehet a „javító-nevelő funkciónak” is nevezett feladat éppoly fontos volna, mint a

¹⁸ J. J. Walhausen: *L' Art militaire pour l'infanterie*. 1615, 23. idézi Michel Foucault, i.m. 233.

¹⁹ Foucault, 1990. 234. oldal

²⁰ Mezey Barna (1995): *A magyar polgári börtönügy kezdetei*. Budapest, Osiris-Századvég. 135-136. oldal

²¹ Vókó 2001. 17. oldal

börtönöktől hagyományosan elvárt elriasztó funkció (azaz a büntetést elszenvedőn kívül általában az állampolgárok elriasztása a bűncselekmények elkövetésétől).²²

A megkérdezett fogvatartottak elmondásai alapján és a szakirodalom tükrében is joggal merül föl a kérdés, hogy a börtönbüntetés helyes-e, eléri-e a kívánt célját?

"A börtön a holtak háza" - írja Dosztojevszkij. Akik odakerülnek, azokról általában mindenki lemond, erkölcsi halottnak tekinthetők, s közülük csak igen keveseknek sikerül a "visszatérés". A börtönök ui. nem erősítik a reintegráció szempontjából nélkülözhetetlen készségeket, azaz a börtöntapasztalat nem támogatja olyan alkalmazkodási stratégiák létrehozását és olyan kompetenciák kialakítását, amelyek szükségesek lennének a hatékony be- ill. visszailleszkedéshez. A mély előítéletek, és az intoleráns magatartás a szabadulás után fokozódhat: a visszailleszkedés gyötrelmes, a társadalom nehezen fogadja vissza – a büntetett előítélet miatti „megítéltetés” miatt – a szabadságvesztéses büntetésüket letöltőket. Állás- és munkahelykeresésnél olyan feltételekbe és előítéletekbe ütköznek, amelyek szinte lehetlenné teszik reintegrációs törekvésüket. A szabadultak a munkaerőpiacon nehéz helyzetben találják magukat – gyakorlatilag alig tudnak elhelyezkedni büntetett előélettel, legális, bejelentett munkát vállalni -, és ez a kirekesztést jelentő szituációk halmozódásához vezethet. A bizalmatlanság – a kommunikáció hiánya és a tájékozatlanság miatt - mindkét részlől óriási. „A kiszabadult fogolynak felkínált körülmények végzetesen visszaesésre ítélik; mert rendőrségi felügyelet alatt áll: mert kijelölt helyen kell laknia vagy kitiltják; mert „olyan menlevéllel bocsátják el a börtönből, amelyet mindenütt fel kell mutatnia, s amely megjelöli az elszenvedett ítéletet”²³ – írja Foucault.

Összességében megállapítható: a börtönbüntetés negatívan hat a fogvatartottak társadalmi kapcsolataira. A totálisan zárt intézmény – börtön – lényege, hogy elveszi tagjai idejét, és cserébe egy művi világot nyújt nekik. A totális intézmények jellemzője, hogy társadalmi kölcsönhatásuk korlátozott. A fogvatartott elszigetelődik a külvilágtól, új rendszabályokat és követelményeket állítanak elé. Megismeri a zárt intézeti beilleszkedés sajátos érték- és normavilágát, a börtöntársadalom működését, és folytonos alkalmazkodásra kényszerül, melyet egy speciális tudás elsajátítása tesz számára lehetővé. A zárt közösség ingerszegény, "gondolatköre" és problémái specifikusak, szűk körben mozognak. A hétköznapiak ugyanolyanok, szürkék és rendkívül unalmasak, ám ez egyfajta biztonságot is jelent. A döntésmegvonás fájdalmas, de egyben felelősségmentes is. A bévékben az embert megfosztják az autonómiától, de kiszolgálják, a döntéseket helyette és nélküle hozzák, ami

²² Boros – Csetneky, 2002. 127. oldal

²³ Foucault, 1990, 365. oldal. Idézve: *L'Almanach populaire de la France*. 1839, D. aláírással, 49-56.

számos esetben rendkívül kényelmes, nincs felelősség.²⁴ Legfontosabb "tevékenység" az idő múlásának várása. A depriváció és a frusztráció fenyegeti a fogvatartottak személyiségét, a fogvatartásnak demoralizáló hatása van. A börtönműlttal járó stigmatizáció következtében később visszailleszkesztési törekvéseiket idegenkedve fogadják, ami további önértékelés-csökkenést és esélytelenség érzést vált ki a szabadulóban.

A börtönök működésének természetét elemző vizsgálatok alapján leszögezhető, hogy a totális intézetben való tartós kirekesztettség gyengíti a fogvatartottak önértékelését, önbecsülését, önálló életvitelre való képességét, kommunikatív és egyéb szociális készségeit. A börtönbüntetés lélektani hatása kutatások szerint három szakaszra osztható: először deprimáló hatású; a második szakaszban eltompul az elítélt; végül alkalmazkodik a mesterséges körülményekhez és elidegenedik a külvilágtól.²⁵ Kimutatták, hogy a külső kapcsolatok kiüresedése következtében romlanak lakás- és munkahelyszerzési esélyeik, korábbi családi, baráti kapcsolataik meggyengülnek vagy felbomlanak. Ezért nélkülözhetetlen szociál- és oktatáspolitikai feladat a döntéshozatal, a problémamegoldás, a kommunikációs készség, az önértékelés, a stressz-kezelés, az érdekérvényesítés készségeinek, kompetenciáinak fejlesztése a büntetés hatálya alatt állók és az utógondozottak számára, azaz a büntetés-végrehajtási intézményekből szabadulók társadalmi integrációja szubjektív feltételeinek megteremtése. Ezzel párhuzamosan az integráció objektív feltételire is fókuszálni kell (lakhelyteremtés, munkalehetőségek, képzések stb.) Valamint a bűnözéssel kapcsolatos irreális félelmek, előítéletek csökkentése érdekében a lakosság folyamatos és valós információkon alapuló tájékoztatása is nélkülözhetetlen.²⁶

A büntetés-végrehajtás ősidőktől fogva létezik, nehéz volna így állást foglalni az intézménnyel szemben, feltehetően nem létezik tökéletes megoldás a bűn, a bűnözés háttérbe szorítására. Tévedés ne essék: a börtön-lakók számára nem pusztán a bent létet kell elviselhetőbbé, emberibbé tenni. A büntetés-végrehajtásnak funkciója szerint nevelnie kell az elítélteket, de ennek nem lehetnek eszközei a fizikai-lelki bántalmazások, hanem a börtönéletnek olyan megvilágításba kell helyeznie előző életüket, hogy hibáikkal szembesüljenek. Meg kell teremteni számukra annak lehetőségét, hogy a társadalomban, a széles körben elfogadott normákat elsajátítsák, elfogadhassák. Felmérések szerint az elítéltek hatvan százaléka nincs tisztában a normákkal, így életük során nem is tudják betartani azokat. Magyarországon több civil szervezet nyújt segítséget olyan rabok számára, akik a büntetésük

²⁴ Boros – Csetneky, 2002. 134. oldal

²⁵ Vókó 2001: 111. oldal

²⁶ VÁLTÓ-SÁV Alapítvány (2010): *Ifjúsági Szakmai Műhely tananyaga*. Budapest, . IFJ-GY-KM-09-C-0018. 22-24. oldal (a továbbiakban VÁLTÓ-SÁV)

leteltével (illetve a szabadulásuk előtti időszakban is már) életük új szakaszát szeretnék elkezdni. Ezek az alapítványok (pl. Váltó-sáv Alapítvány, RÉV Szenvedélybeteg-segítő Szolgálat) reszocializációs tevékenységeket támogatnak, céljuk a bűnmegelőzés, az oktatás biztosítása, az álláskeresés segítése, az utógondozás. A magyarországi börtönökben raboskodók számára védelmet nyújt a Helsinki Bizottság jogvédő tevékenysége is, amely e téren is erőfeszítéseket tesz arra, hogy a hazai jogszabályokban következetesen érvényesülhessenek az emberi jogi normák.²⁷

A börtönbeli körülmények inkább válaszfalat emelnek a fogvatartottak és a "külvilág" közé, semmint segítenének a társadalom normáihoz igazítani viselkedésüket. A rabok kénytelenek hozzászokni egy olyan környezethez, amely tökéletesen különbözik a külvilágtól, s a szokások és a gondolkodásmód, amelyeket a börtönben elsajátítanak, többnyire pontosan az ellenkezői azoknak, amelyeket elvileg el kellene sajátítaniuk. Így például kialakulhat bennük valamiféle megvetés a tisztességes polgári lét iránt, egyre inkább hozzászokhatnak az erőszakhoz, a társaktól való tanulás során olyan bűnözői szakértelemre tehetnek szert, mellyel korábban nem rendelkeztek. Így aztán nem csoda, hogy a visszaesők aránya nyugtalanítóan magas. A statisztikák szerint a börtönbüntetésüket letöltő embereknek több mint hatvan százalékát újra letartóztatják. Alighanem ennél is többen követnek el újabb bűncselekményeket, hiszen a visszaesők egy része nyilván nem kerül rendőrkézre.²⁸ A bűncselekmények száma csökkentésének feltételét Jock Young brit szociológus-kriminológus a következőképp fogalmazta meg saját országa példáján: „A bűncselekmények számának csökkentését akkor érhetjük el, ha csökkentjük a relatív depriváció szintjét oly módon, hogy rendes bérért értelmes munkát kínálunk az embereknek, tisztességes lakhatási lehetőséget biztosítunk olyan házakban, ahol nem szegény, hanem büszkeség élni, gondoskodunk arról, hogy a kikapcsolódásra, szórakozásra való lehetőség univerzálisan adott legyen, és ragaszkodunk ahhoz, hogy a törvények mindenkire egyformán vonatkozzanak, a munkásosztálybeliekre és a középosztályhoz tartozókra, a fehérekre és a feketékre egyaránt.”²⁹ Javaslatának lényege adaptálható volna a magyarországi viszonyokra is.

A büntetés-végrehajtási intézmények nevelő intézményként nagyon alacsony hatásfokban működnek. A fogvatartottak nagytöbbsége visszaeső bűnöző, szabadulásuk után többnyire ugyanott folytatják kinti életüket, ahol bekerülésük előtt abbahagyták.

²⁷ Lajtár István (2010): *A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszere Magyarországon*. Budapest, HVG-ORAC Lapkiadó Kft., 177. oldal

²⁸ VÁLTÓ-SÁV: 25. oldal

²⁹ Nils, 2004. Idézve: Young, Jock (1989): *Left Realism and the priorities of Crime Control. The politics of Crime Control*. Stenson, Cavin and David Cowell (eds.) London, Sage.

Általánosságban megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtás intézményrendszere nem hatékony és nem tölti be társadalmi funkcióját. A visszaeső bűnözők aránya nagyon magas, mert a bévé rendszere sajnos nem azt a célt szolgálja, amit hivatott. Az elítélteket nincs, ami motiválja arra, hogy a szabadulás után újra kezdjék életüket. Nagyon alacsony azoknak a száma, akiknek sikerül beilleszkedniük a társadalomba. A büntetőházakban lévő körülmények nem járulnak hozzá ehhez, és nem segítik a rabok fejlődését sem. Ki ad még egy esélyt az újrakezdéshez Asszonynak vagy Boxinak az emberhez méltó és „tisztességes” élethez?

Interjúk jegyzéke

Fogvatartottak

- > „Kiöregedtem már a börtönéletből” – F. ZS. (55 ♀) Eger, 2011. április.
Készítette: Kaknics Anna.
- > „Nagy az igazság érzetem” – M. I. (50 ♀) Eger, 2011. április.
Készítette: Kaknics Anna.
- > „A polgári halál áldozata” – T. M. (30 ♀) Eger, 2011. április.
Készítette: Kaknics Anna.
- > „Boxi vagyok!” – K. J. (58 ♂) Eger, 2011. április.
Készítette: Kaknics Anna.
- > „Még sem olyan jó buli a börtön” – F. (18 ♂ fk) Eger, 2011. április.
Készítette: Kaknics Anna.
- > „Megszigorítani a börtönöket!” – B. (19 ♂ fk) Eger, 2011. április.
Készítette: Kaknics Anna.

Bévé alkalmazottak

- > J. A. – börtönparancsnok ♂ Eger, 2012. április. Készítette: Kaknics Anna.
- > M. J. – nevelőtiszt ♂ Eger, 2012. április. Készítette: Kaknics Anna.
- > – nevelőtiszt ♂ Eger, 2012. április. Készítette: Kaknics Anna.
- > K. – nevelőtiszt ♀ Eger, 2012. április. Készítette: Kaknics Anna.
- > L. - körlet-főfelügyelő ♂ Eger, 2012. április. Készítette: Kaknics Anna.

Bibliográfia

- Ács Jenő (1996): *A másik világ*, válogatott fegyház riportok. Budapest, Carella könyvek.
- Andorka Rudolf – Buda Béla – Cseh-Szombathy László (1974): *A deviáns viselkedés szociológiája*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Arató László – Bátyi Zoltán (2001): *A csillag – börtönkönyv* -. Debrecen, Szukits.
- Babbie, Earl (2003): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi.
- Bereczki Zsolt (2006): *A magyar büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete – szakmai munkájának elvei, gyakorlata*, Nemzetközi konferencia. In.: Börtönügyi Szemle, 2006. február
<http://www.bvop.hu/download/bsz0602-felugyelet.pdf/bsz0602-felugyelet.pdf> (2012. április 25.)
- Boros János - Csetneky László (2002): *Börtönpszichológia*. Budapest, Rejtjel Kiadó.
- BVOP (2011): *Büntetés-végrehajtási szervezet Évkönyv 2010*. Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága.
- Csáki Anikó, Kovács Klaudia, Mészáros Mercedes, Sponga István (2006): *Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának lehetőségei*. Kutatási összefoglaló. Budapest.
- Csáki Anikó, Márton Andrea, Mészáros Mercedes (2009): *Fogvatartott drogfogyasztók jellemzői*. Kutatási összefoglaló. Budapest, Kézirat.
www.szmm.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=21764
- Csáki Anikó, Mészáros Mercedes [szerk.] (2006): *Megvalósítási terv ún. félutas ház létrehozására fogvatartásból szabadultak számára*. Budapest, Kézirat.
http://www.valtosav.hu/szakmai_anyagok/feasibility_study_magyar.pdf.
- Cristie, Nils (2004): *Büntetésipar - a nyugati stílusú gulagok felé*, Budapest, Osiris.
- Finkey Ferenc (1904): *A börtönügy jelen állapota és reformkérdései*. Budapest, Grill.
- Fiske, Susan Tufts (2006): *Társas alapmotívumok*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Fliegauf Gergely – Ránki Sára (2007): *Fogvatartott gondolatok*. Budapest, L'Harmattan.
- Foucault, Michel. (1990): *Felügyelet és büntetés, a börtön története*. Budapest, Gondolat.
- Gönczöl Katalin: *Bűnözés és bűnmegelőzés*. Budapest, Esély, 1992. évi 1 szám

- Gönczöl Katalin - Kerecsi Klára [szerk.] (1996): *A deviancia szociológiája*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszék.
- Herczog Mária - Szávai Ilona [szerk.] (1998): *Család, Gyermek, Ifjúság*. Budapest, 1998/5. Pont Kiadó.
- Horváth Tibor [szerk.] (2003): *Büntetés-végrehajtási jog*. Budapest, Rejtjel.
- Kadlót Erzsébet – Mohácsi Barbara (2011): *Büntetés-végrehajtási jogszabályok*, kiegészítve jogegységi határozatokkal és a bírói gyakorlattal. Budapest, Novissima Kiadó.
- Kapa-Czenczer Orsolya (2008): *Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt*. Doktori (PhD) értekezés. Károli Gáspár Református Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola. Kézirat.
- Korinek László - Kőhalmi László (szerk.) (2010): *A börtön kultúrája - kultúra a börtönben: nemzetközi tudományos konferencia, 2010. október 28-29.: Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar*.
- 'Középmérték', 'három csapás', pedagógusok fokozott védelme - Tóth Mihály: *A Btk-szigorítás elfogadható és szakszerűtlen elemeket is tartalmaz* – Jogi Fórum, 2010. május 20.
<http://www.jogiforum.hu/hirek/23098> (2012. április 12.)
- Lajtár István (2010): *A büntetés- kontrollrendszere végrehajtás garancia- és Magyarországon*. Budapest, HVG-ORAC Lapkiadó Kft.
- Lőrincz József (2009): *Büntetőpolitika és börtönügy a XX. század második felében*. Budapest, Rejtjel Kiadó.
- Lőrincz József – Nagy Ferenc (1997): *Börtönügy Magyarországon*. Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság.
- Mészáros Mercedes (2008): *Fogvatartásból szabadult fiatalkorúak és fiatal felnőttek társadalmi és munkaerő-piaci (re)integrációs lehetőségeinek vizsgálata*. Készült az Oktatásért Közalapítvány támogatásával. Budapest, Kézirat.
- Mezey Barna (1995): *A magyar polgári börtönügy kezdetei*. Budapest, Osiris-Századvég.
- Nagy Ferenc (1998): *Büntetés-végrehajtás Magyarországon*, Szeged, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága.

- Nagyiványi Fekete Gyula (1891): *A dologház és lakói*. Magyar Jogászegyleti Értekezések. In.: Kmety Károly (1891-1892): *A közigazgatási bíróságok hatáskörének szabályozásáról*. Budapest, Franklin-Társulat.
- Palánkai Tiborné (1991): *Hogyan büntessünk a jogállamban, avagy hogyan váltható „apróbb pénzre” a büntetőjogi paradigmaváltás?* Budapest, Kriminológiai Közlemények 42. Magyar Kriminológiai Társaság.
- Szegál Borisz (2007): *A szocializáció és reszocializáció a börtönben*. Börtönügyi Szemle, 2007. 3.
- Szöllősy Oszkár (1930): *Magyar börtönügy. A szabadságvesztés-büntetések végrehajtása*. Budapest, Szerző kiadása.
- VÁLTÓ-SÁV Alapítvány (2010): *Ifjúsági Szakmai Műhely tananyaga*. Budapest.
- Vókó György (2001): *A büntetés-végrehajtási jog magyarázata Büntetés-végrehajtási jog kézikönyve*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Függelék

- **Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet**

<http://hmbvi.t-online.hu/index.html>

"Nyitott kapuk Napja" nyílt nap 2008.11.07.

Középiskolások

Az egész évben folytatódó "Nyitott Kapuk Napja" elnevezésű nyílt napon több oktatási intézmény hallgatója kapott bepillantást az intézet mindennapjaiba.

- **Váci Fegyház és Börtön**

<http://invitelweb.hu/bvvac/index.html>

- **Márianosztrai Fegyház és Börtön**

<http://www.marianosztrabv.hu/>

